

ÇARLIK'TAN FEDERASYON'A RUSYA'NIN SICAK DENİZ ALGISINDAKİ ÖNCELİKLİ KONULARIN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

A General Assessment of Russia's Priority Issues in Its Perception of Warm Water Ports from Tsardom to Federation

Mustafa ÖZTÜRK

Stalin döneminde Arap sosyalistlerin desteklenilmesinden Akdeniz'e kıyı bazı ülkelerle askeri ve siyasi ilişkiler ağının kurulmasına kadar çok boyutlu ilişkiler geliştirilmiştir. Bu ilişkiler Arap dünyası ile sınırlı kalmayıp Afrika içlerine kadar da uzanmıştır. Üstelik bu ilişkilerin tarihinin 1943 yılı olması kayda değerdir.

ABSTRACT

From the time of Peter the Great to nowadays Russians` dream about naval might still exists. On the seas the main rival of Romanovs was the Ottoman Empire and indirectly the British Empire, which factored itself into the Ottoman -Russian conflicts. The success on the Black sea inspired Russia to attack Aegean and Mediterranean seas but this inspiration collided with western world`s political interests and Peter`s dream wasn`t realized. After the First World War and the fall of Habsburg and Ottoman dynasties the Romanovs also was forced to left a historical arena and their place was occupied by the USSR. Because of strategic security reasons and by reason of rivalry with the US the new state also continued to have political interests in Africa and Middle East. For the USSR Syria was the most important Middle Eastern partner. In 1971 Moscow was given the right to use the naval port at Tartus, located 220 km from Damascus. This naval base became a foothold for the USSR`s activity across the Middle East and Eastern Mediterranean. This article, drawing on the Russian materials, is devoted to analyze the main turning points in Russia`s engagement with this region from the time of Peter the Great to our days.

Keywords: Russia, Middle East, Syria, geopolitics, history

Romanovlar'ın Sıcak Denizlerle Olan Teması

Rurik Hanedanlığı (862-1598) ve muğlak dönem lideri Boris Godunov'dan (1598-1613) sonra Mihail Fyodoroviç ile başlayan Romanov Hanedanlığı (1613-1917), Rusya'nın çehresini günümüze taşımasıyla ayrı bir öneme sahiptir. Bu hanedanlığın en önemli iki liderinden biri ve Rus modernleşmesinin öncüsü Çar I. Petro (1672-1725) olarak bilinmektedir.¹ Gençlik yıllarında, Amsterdam ve Londra gibi iki önemli Batı Avrupa şehrinde kimliğini gizleyerek ahşap gemi yapım çalışmalarında bulunan Rus Çarı, günümüz St. Petersburg topraklarını rakibi İsveç Kralı XII. Karl'ın (1682-1718)² elinden alarak ve birçok reformcu hamleleriyle kara Rusya'sının kabuğunu kırıp, dünyaca ünlü Etiyopya asıllı Rus yazar A.S. Puşkin'in de ilk kez söylediği gibi batıya açılan pencereye kavuşmasına da vesile olmuştur.

Çar I. Petro'nun fikirlerinde medeniyetin ve ilerlemenin kaynağı denizlerde saklıydı. Ona göre, Kuzey'den deniz yoluyla güneye sıcak denizlere inmek, Britanya Krallığı, Hollanda, İspanya, Portekiz vs. örneklerinde olduğu gibi güneyin bakir topraklarının değerlerini St. Petersburg başta olmak üzere Rus şehirlerine taşıyarak ülkesini güçlendirmek gibi amaçlara sahipti. Bu uğurda Rusya tarihinin gelmiş geçmiş en büyük kadirgalarına sahip donanmasını kurduğunu, onları yakından izleyebildiği, Peterhof³ ya da Monplaisir⁴ gibi saraylar yaptırmıştır. Bilime, tekniğe, sanata, mimariye, edebiyata, etnografya ve müzeciliğe önem veren bu reformist Çar, 12 bakanlık sistemi ve üniversiteyi de kurarak

Rusya'nın gelecek stratejilerini tasarlamıştı. Onun gelecek algısında yer alan sıcak denizlerden Akdeniz sahip olduğu konumuyla önemli bir alanı oluşturmaktaydı. St. Petersburg şehrinin inşası, Türklerin Karadeniz, Boğazlar ve Balkanlardaki varlığı, Kafkas sorunu, İsveç sorunu ve reformlar, onun çalışmalarının sıcak denizlere kadar inmesini güçleştirdi. Osmanlı ile Azak denizi etrafında savaştı, 1711'de Prut Harbinde kaybetti ve güney yollarının Ruslar için henüz tıkalı olduğunu idrak etti.

Ondan sonra başa geçen Çariçe Katerina⁵ ve yeğeni Anna İvanova her ne kadar donanmayı güçlü tutmaya çalışsa da ufukları ve güçleri Petro'nun çok gerisindeydi. Petro'nun kızı Elizabeth⁶ vargücüyle Batıyı takip etmeye çalışsa da yine de sıcak denizlere inme konusunda ciddi bir başarı gösterememiştir. Yeğeni III. Petro'nun akli dengesinin pek de iyi olmaması, Elizabeth'in yeğenini Prusyalı Katerina⁷ gibi kıvrak zekalı ile evlendirmesine neden olmuştu. Karizması olmayan kocası III. Petro'ya sevgi beslemeyen Katerina, 33 yaşında iken sevgilisi Kont Orlov ve kardeşlerine kocası III. Petro'yu katlettirip 34 sene tahta sahip olmuştur.

Rusçayı aksanlı konuşan bu Çariçe'nin iktidarı döneminde sıcak denizlere açılma politikası ana hedef olarak belirlenmişti. Aydınlanma felsefesi ve klasizmi Rusya'ya taşıyan bu zeki çariçe döneminde donanmaya ayrı bir önem atfedilmişti. Gerek kadirga sayısı gerekse de kalitesi artırılmıştı. Oğlu Pavel'i Alman Maria Fedorovna⁸ gibi zeki bir kadınla evlendirmiş ve bu evlilikten de 6'sı kız 4'ü erkek 10 torun sahibi ol-

muştı. Erkek torunlarından birine Aleksandr diğerine Konstantin ismini vermesinde bile “*Türk Projesi*” etkili olmuştu. Ona göre Rusya’yı Aleksandr St. Petersburg’dan, Konstantin ise Türklerin elinden İstanbul alındıktan sonra ‘Tsargrad’dan yönetmeliydi. Onun Türk projesi sonucuna bağlı olarak yapılan savaşlarla II. Katerina yönetimindeki Rus Çarlığı, Osmanlı İmparatorluğu’nun güç ve kan kaybetmesinde ciddi bir aktör olarak ortaya çıktı. Türklerle Karadeniz’de ve Ege Denizinde çarpışan II. Katerina, Karadeniz üstünden Kırım’a sahip olurken, Ege kıyısında 7 Temmuz 1770’de Çeşme körfezinde aynı zamanda sevgilisi Orlov’la Osmanlı’ya ciddi zayıflatlar verdirmişlerdi. Bir süre daha bazı Ege adalarında kalan Ruslar, Akdeniz’de Osmanlı yönetiminde karşı Mısır’da isyan eden Ali Bey’i de kışkırtmışlardı.

Bu türden Rusya açısından olumlu askeri başarılar, II. Katerina’nın oğlu I. Pavel’e ilginç ilhamlarda vermişti. Her ne kadar I. Pavel, II. Katerina’dan devraldığı tahtı dolduramasa da⁹ sıcak denizler siyasetinde Malta gibi stratejisi önemli bir coğrafya ile güçlü bir ilişkiler ağı kurmayı becerebilmiş-

Moskova’nın stratejik, ekonomik, diplomatik ve sosyo-kültürel açıdan derin ilişkileri olduğu Esad yönetiminin arkasında Çin, İran, Hindistan vs. gibi ülkelerle durmasının altında yatan nedenler çok boyutlu değerlendirilmelidir. Rusya son zamanlarda Ortadoğu ve Akdeniz’de aktif politikalar uygulamaktadır.

ti. Bu ilişkiler Malta’dan ‘*Malta Haçı Nişanı*’ almaya kadar uzanacaktır. St. Petersburg açısından Malta, gerek Akdeniz stratejisinde, gerekse de Katolik dünyası ile olan ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda ciddiye değer bir konuma sahipti. Fransa’dan sonra İngiliz baskısından korkan Maltalılar tarafından verilen nişan ile Malta için yetkide söz sahibi olan Pavel, bu siyaseti ile Rus Çarlık Donanmasını Akdeniz’de söz sahibi olmaya uygun hale getirerek İngilizleri bir hayli kızdırmayı başarmıştı.

I. Pavel’in 12 (24) Mart 1801’de 5 subay tarafından tahtı bırakması için darp edilip katledilmesinden sonra oğlu I. Aleksandr 24 yaşında başa geçirilmiştir. Onun yönetimindeki Rus Çarlığı’nın en büyük imtihanı Fransız İhtilali’nin generali Korsikalı Napolyon Bonapart önderliğindeki 400.000’in üzerindeki¹⁰ Fransız ordusunun 1812 Ağustos’unda Moskova’yı

işgal etmesi olarak bilinmektedir. Rus Çarlığı yetenekli ve tecrübeli generali Mihail Kutuzov öncülüğünde ve kış mevsiminin de yardımıyla ilk istiklal harbinden büyük zararlar yaşayarak başarıyla ayrılmıştı.

Savaşın tahribatları giderildikten sonra sıcak denizler politikasından ödün vermeyerek Fransız ve İngilizlerle¹¹ birlikte 20 Ekim 1827’de İyon Denizinde Navarin’i basarak Yunanistan’ın Edirne Anlaşması ile bağımsız olmasını da sağlanacaktı. Her ne kadar İngiltere, Çarlığın bu dış politikasından rahatsız olsa da ortodoks Yunanistan, ortodoks Rusya için Ege ve Akdeniz’de ciddi bir müttefik ve üs olabilirdi. Ayrıca, Navarin’de donanmasının büyük bir kısmı hasar gören Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın isyanı ve Rusya’nın Osmanlı ile 8 Temmuz 1833’de imzaladığı Hünkar İskelesi Anlaşması, Rusya’yı sıcak denizlere biraz daha yaklaştıran St. Petersburg için önemli bir adımdı. 7 maddelik bu stratejik antlaşma 8 seneyi aşmayacaktı ve Rusya’nın Britanya Krallığı ve Fransa ile doğabilecek olumsuzluğa karşı, Osmanlı’nın boğazları savaş halinde kapatacak olmasıyla Rusya’yı özellikle İngiltere karşısında rahatlatıacaktı. Osmanlı İmparatorluğu ise Rusya’nın Mısır’a baskı kurması sonucu Mısır ile Kütahya Antlaşmasını imza edip, bir an olsun Akdeniz’de ısınan suları soğutmuştu. Hünkar İskelesi’nin İngiltere’deki hazımsızlığı büyük güçler arasında boğazlar sorununu başlatmaya yetmişti.

Çarıçe II. Katerina’nın diğer torunu I. Nikola döneminde de Osmanlı-Rus deniz ve toprak rekabeti tüm hızıyla devam etmişti. Özellikle Kırım Harbi (4 Ekim 1853 - 30 Mart 1856), gerek Osmanlı Devleti’ni Batı’ya karşı borçlandırıp, Duyunu Umimiye’nin temellerinin atılmasında gerekse Rusya’nın aldığı fena yenilginin tesiriyle ülke çapında ekonomik bunalımın baş göstermesine neden olmuştu. Diğer taraftan Osmanlı, İngiltere, Fransa ve Piyemote-Sardinya iki buçuk yıllık savaş sonunda Rusya’yı Akdeniz ve Avrupa’dan uzak tutmayı başarmıştı. Kırım Harbi sırasında başlangıçta Teselya, Epir ve Etolya’da isyan başlatan Yunanlar, tavrını Rusya’dan yana koyarken, Fransızların Yunanistan’ı abluka altına almasıyla tarafsızlığını ilan etmek zorunda kaldı. Böylece Rum-Rus bağı düğümlenmiş oldu.

Kırım Harbi sırasında Çar I. Nikola’nın hayatını kaybetmesiyle tahta II. Aleksandr geçmiştir. Onun döneminde ekonomik sıkıntılar aşılabilmiş değildi. II. Katerina döneminde ele geçirilen Alaska, Çar II. Aleksandr döneminde 7.200.000 \$’a Amerika’ya satıldı. İçeride dengeleri sağlamak için kölelik bile kaldırıldı. I. Nikola döneminde sesleri gür çıkmaya başlayan muhafazakar rus milliyetçileri olan Slavyanofiller, II. Aleksandr döneminde daha da güçlü ve popülerdi. Dostoyevski gibi yazarlar başta olmak üzere birçok rus entelektüelde bu gruba mensup idiler. Osmanlı payitahtını ele geçirip Tsargorod’a dönüştürmek, Ayasofya’nın minarelerini yıkıp haç ve çan takmak gibi düşünceler onları derinden etkilemişti. Marmara’dan Ege’ye oradan Akdeniz ve diğer sı-

cak sulara inmek gibi St. Peterburg'da kol gezen fikirler söz konusuydu. Ayrıca, Balkan Slavlarını Osmanlı esaretinden kurtarmak ve Balkan stratejilerini güçlendirmekte en büyük idealleri arasındaydı. Böylece güneye daha da yaklaşmak, Karadeniz'de tam anlamıyla hakimiyet kurmak mümkün olabilirdi. Bu uğurda, Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında 1877-1878 yılları arasında yaşanan savaş,¹² Osmanlı Devletini 19. Asırda en fazla yıpratılan savaş olarak tarihe geçmiştir. Balkan yarımadasının büyük bir kısmı, elinden çıkıp bağımsızlık kazanmış¹³, Kafkasya ve Doğu Anadolu güvenliği ve ticareti açısından da önemli toprakları olan Kars, Ardahan ve Batum'u Rusya'ya vermek zorunda kalmıştı. Osmanlı, İngiltere ve Almanya'nın çıkarları doğrultusunda Osmanlı'yı desteklemesi ile Edirne ve İstanbul gibi önemli şehirlerini Rusya'ya bırakmak zorunda kalmamıştır. Ancak Rusya'nın eli Balkanlarda ve Kafkaslarda oldukça güçlenmiştir. Osmanlı'nın prestijine ciddi zarar veren bu savaş ile Padişah II. Abdülhamit'e karşı bazı çevrelerce tepkinin sesinin arttırılmasına da yol açmıştı. Ortaya çıkan sorunlu iktidara sahip Balkan devletleri ile Osmanlı Devleti arasında çıkan Balkan Harbi de Osmanlı'nın varlığını tehdit eder hale bürünmüş ve devleti oldukça yıpratmıştır.

Rusların uğraşı ile bağımsızlık şarabı içen Bulgarlar, Birinci Dünya Savaşında çıkarları gereği Rusya'nın karşısında Almanya'nın yanında savaşa girecektir. Balkanları istikrarsızlaştıran Balkan Savaşlarından sonra yaşanan I. Dünya Savaşında Bulgarlardan beklenmeyen bu siyasi hamle, II. Nikola dönemi Rus Çarlık Ordusu savaş stratejisini Almanlara karşı savaşılan doğu cephesinde zora sokmuştur. Müttefikleri İngiltere ve Fransa ile bağı kesilen Rusya'da artan siyasi, ekonomik, askeri ve diğer önemli nedenlerle ortaya çıkan kriz ile 1917'de Rus ihtilali Petrograd'da patlak vermiş ve Rusya'yı 1922 yılına dek sürdürecekleri iç savaşın kollarına atmıştı.¹⁴ Dolayısıyla böyle bir siyasi ve sosyolojik atmosferde bolşeviklerin sıcak denizleri düşünmesini imkansız kılmıştır. 1922 yılında kızıkların tamamen kontrolü ele geçirmesinden sonra Moskova başkent olmak üzere SSCB kurulmuş ve Rusya tarihinde 22 milyon km²lik yeni bir sayfa açılmıştır.

St. Petersburg'dan Moskova'ya Miras Kalan Sıcak Deniz Algısı

SSCB'de Lenin döneminde sıcak denizler gibi fikir ve amaçlara uzak duran Moskova, Lenin'in ölümünden kısa bir süre sonra ilk olarak 1924 tarihinde Hicaz ile resmi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Bu tarihte Cidde'de açılan SSCB elçiliği Arap dünyasındaki ilk Sovyet elçiliği olarak tarihe geçmiştir. 1926 yılında kurulan Suudi Arabistan'ı ilk tanıyan ülkenin SSCB olması bu bölgeye verdiği önemin bir başka göstergesi olarak da işaretlenebilir. 1928 yılında ise Yemen ile ilişkilerin kurulup, ticaret ve dostluk anlaşmaları yapıldığı malumdur. İngiliz ve Fransız etki sahasında bulunması itibariyle Suriye,

Mısır, Irak, Filistin, Cezayir, Fas ve Tunus ile sadece ticari ilişkiler kurulabilmiş ancak askeri ve diplomatik ilişkiler tesis edilememiştir. Stalin döneminde Arap sosyalistlerin desteklenmesinden Akdeniz'e kıyı bazı ülkelerle askeri ve siyasi ilişkiler ağının kurulmasına kadar çok boyutlu ilişkiler geliştirilmiştir.¹⁵ Bu ilişkiler Arap dünyası ile sınırlı kalmayıp Afrika içlerine kadar da uzanmıştır. Üstelik bu ilişkilerin tarihinin 1943 yılı olması kayda değerdir.¹⁶ Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin Afrika kıtası ile olan ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda oldukça yeni bir dönem sayılabilir. Etiyopya ile Çarlık döneminde başlayan Afrika teması, SSCB döneminde Afrika'nın diğer ülkelerini de kapsayıcı siyasi, askeri, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda çok yönlü boyuta doğru ilerlemiştir.

II. Dünya Savaşının Sovyetler açısından en zor olduğu dönem olan 1943 yılında Mısır ve Güney Afrika ile diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Suriye ve Irak ile 1944 yılında resmi ilişkilerin ardından Libya halkının bağımsızlık mücadelesine destek verip 1955 yılında Libya, 1958'de Tunus, 1959'da ise Fas ile ilişkiler ağı sürdürülmüştür. 1950 ile 1960 yılları arasında Ürdün, Kuveyt, Sudan, Somali ve Moritanya gibi ülkelerle diplomatik ilişkilerini başlatan SSCB, 1960 senesinde Birleşmiş Milletler üzerinden diplomatik olarak Cezayir desteklenmiş ve 1960 senesinde Cezayir'i resmen tanıdığını belirtmiştir. Ardından da Güney Yemen desteklenmiş ve 1967 yılında Yemen ile resmi ilişkiler kurulmuştur. Bu ülkeleri Nijerya, Angola ve diğer güney ülkeleri takip etmiştir.¹⁷ Soğuk savaş döneminde, ABD ile rekabetin bu bölgelere de sıçradığı, Sovyetlerin bu alanlarla enerji, ticaret ve askeri alanlarda da temaslar kurduğu, sosyalist ideolojinin yayılması için de çalışmalarda bulunduğu bilinmektedir.

Sovyetlerin İsrail ile olan ilişkileri Arap ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. İsrail bilindiği üzere 1948 yılında Amerika'nın desteği ile Filistin topraklarına kurdurulmuştur. Sovyetler Birliği bu politikaya karşı olsa da 15-18 Mayıs 1948 tarihinde İsrail ile resmi ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler, Arap-İsrail savaşı ve Sovyetlerin Arapları desteklemesiyle 11 Şubat 1953'de kesilmişti. 6-15 Temmuz 1953'te tekrar kurulan ilişkiler yine farklı politik nedenlerden ötürü 9 Haziran 1967 tarihinde tekrar kesilmişti. 7 Ocak 1991'de ise ilişkiler yeniden tesis edilmiştir.¹⁸ İsrail'in gerek 1948'de kurulduğu yıllarda, gerekse de SSCB'nin varlığının son bulmasından sonra, Rusya coğrafyasından Yahudilerin İsrail'e dönüp, İsrail'in beden ve beyin gücünü oluşturduğu da bilinir.

SSCB'nin tarih sahnesinden çekilmesinden sonra Moskova, çevre ve küresel politikalarda iç dinamiklerinden ötürü daha pasif bir tutum sergilerken günümüzde ise sahip olduğu enerji kaynaklarını politik bir güç haline de getirerek gerek sıcak deniz politikasında gerekse sıcak denizlerde kıyası olan ülkelere yönelik politikalarında daha risk alıcı girişim ve ilişkilerde bulunmaktadır.

Rusya'nın Ortadoğu ve Akdeniz'e Açılan Penceresi: Suriye

Bu bağlamda, Rusya açısından sıcak denizler akla getirildiğinde en çok önem verilen ülke Suriye olarak karşımıza çıkmaktadır. Moskova'nın, Suriye merkezli çalışmalara ağırlık vermesindeki temel neden, Akdeniz'de Rus varlığının ve menfaatlerinin kalıcı olmasını istemek olarak algılanmalıdır. Bu varlığın korunması da yine ayrı bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda, Moskova-Şam dayanışması, 1971'den günümüze değin çok boyutlu ve oldukça etkin bir politika izletmektedir.¹⁹

Taraflar arası ilişkilere göz attığımızda, 1994 yılında ticari-ekonomik ilişkileri geliştirme ve teknik işbirliği komisyonunu kurulmuştur. Bu komisyon 1998'de Şam'da toplanarak, enerji, ulaşım, petrol, gaz, atom enerjisinin barışçıl biçimde kullanılması gibi alanlarda görüşmeler sonucu kararlar almıştır. 2001 yılında komisyonun Moskova'da gerçekleştirilen ikinci toplantısında da ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Sanayi, yeraltı ve yerüstü kaynakların değerlendirilmesi, atom enerjisinin barışçıl biçimde kullanımı, bilim-teknik alanlarında işbirliği, sağlık alanlarında ilişkiler, bankalar arası işbirliği ve diyalog gibi konularda kararlar almışlardır. 2004 yılında Şam'da Rus-Arap Sanayi Kurulu toplanmış, Rusya'yı Metal Borular Şirketi Genel Müdürü D. A. Pumpyanski, Suriye tarafını ise Halep Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı ve Halep Milletvekili S. Mallah temsil etmiştir. Bu girişimler sonucunda da Rusya ile Suriye arasındaki ürün ticareti 2005 yılında 459 milyon dolar seviyesine çıkmıştır. Ticari-ekonomik ilişkileri geliştirme ve teknik işbirliği komisyonunun üçüncü toplantısı hem daha önceki projeleri hayata geçirmek hem de ilişkileri derinleştirmek için 2005 yılında Şam'da gerçekleştirilmiştir. Suriye Merkez Bankası ve Dış Ticaret Bankası garantörlüğünde Rus Bankası destekli Suriye Arap Cumhuriyetinde özel şirket faaliyetlerinin yapılabilmesine yönelik önemli anlaşmalarda imzalanmıştır. Bu girişimlerin sonucu olarak özellikle Rus petrol şirketlerinin de Suriye konusunda özel ilgi alanları oluşmuştur. Tatneft 2005 yılı Mart ayında, Soyuzneftegaz 2005 yılı Mayıs ayında, Soyuztransgaz ise 2005 yılı Aralık ayında Suriye Enerji Bakanlığı ile anlaşmalarda bulunmuşlardır. Ticari-ekonomik ilişkileri geliştirme ve teknik işbirliği komisyonunun dördüncü ayağı 2006 Mart ayında Moskova'da gerçekleştirilmiş, Sovyetler Birliği Döneminden kalan krediler ve ilişkiler değerlendirilip, Suriye tarafında ilişkilerin geliştirilmesi adına kolaylıklar sağlanmıştır. Beşinci buluşma Nisan 2007'de Şam'da gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında gerçekleştirilen toplantıya Suriye'nin Gümrük Birliği ile ilişkileri konusu tartışmaya açılmıştır. 2012 Mayıs ayındaki toplantıda, Suriye Maliye Bakanı Muhammed el-Clelati, Suriye'nin Belarus, Kazakistan ve Rusya ile aralarındaki serbest ticaret anlaşmasının devam ettiğini bildirmiştir. 3 Ağustos 2012 yılında ise

Suriye Maliye Bakanı Muhammed el-Clelati yaptığı açıklamada Rusya'nın Suriye'ye yönelik yeni krediler verme konusunu gözden geçirdiğini açıklamıştır.²⁰

Rusya Federasyonunun silah ticaretinde Suriye'nin %5'lik, Şam'ın ülke dışı silah alımında ise %78'lik bir payının olduğu bilinmektedir. Stockholm Dünya Sorunları Araştırma Enstitüsü'nün (SIPRI) yayınladığı rapora göre,²¹ Rusya Federasyonunun Suriye'ye sattığı silahlar arasında füzesavar ve Yakhont füze sistemleri, Yak-36 tipi saldırı uçakları, MiG-29 tipi uçaklar, Bastion füze sistemi, uzun menzilli füzelerden S-300, Scud, ve Buk M2E tipi füze savar sistemi vs. yer almaktadır. Yine bu raporu veren enstitünün verilerine göre, bir önceki yıla göre Suriye silah ihracat eden ülkeler sıralamasında 68. sıradan 33. sıraya yükselmiş ve silah aldığı ülkeler sıralamasında yine Rusya birinci sıradaki yerini korumuştur.

Öte yandan, Suriye Ordusunun hava, kara ve deniz ordularına ait subay ve personelinin Rusya'nın farklı şehirlerinde

Güney Kıbrıs'ta Tartus'a ilaveten yeni bir üs arayışı içerisine de girmişlerdir. Hatta Haziran 2013'de Güney Kıbrıs, bazı limanlarının Rus gemileri tarafından kullanılmasına izin de vermişti.

Akdenizin güvenliği ve ticaretinde stratejik konumuyla ön plana çıkan Suriye ve onun Moskova yanlısı politikalar güden Esed yönetimi, Kremlin için ayrılmaz bir bütün olarak görülmektedir.

yetiştirildiği, Suriye ordusunda ise danışman sıfatıyla 2000 civarında alanlarında uzman rus personelin bulunduğu da sır değildir. Ayrıca Suriye ve Rusya istihbarat birimlerinin Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinde çalışmalar yürüttükleri, Şam yönetimin muhaliflerle olan çatışma ve komşu ülkelerle olan sınır hareketlenmelerinde Rus uzay teknolojisinden faydalandığı da bilinmektedir.²²

Ayrıca, Kremlin'in yer yer Beşar Esed idaresindeki Şam yönetimine Suriye'nin ekonomik darboğazlarında krediler verdiği, Şam sanayisinin desteklendiği ve hatta zaman zaman da biriken kredilerin Akdeniz ve Ortadoğu'daki menfaatleri gereği silindiği bilinmektedir. Buna ait bir örnek vermek gerekirse 1992 yılındaki 13 milyar dolarlık Suriye borcunun 10 milyar dolarını 2005 yılında Suriye'nin Rusya'dan yeni silahlar alması karşılığında silmesidir.²³

Ekonomik ilişkilere ilaveten sosyo-kültürel konulara bakıldığında ise iki ülke arasında, evlilik yoluyla 30.000 ailenin kurulduğu da istatistiklere yansımaktadır. Birçok Suriyeli

öğrencinin St. Petersburg ve Moskova başta olmak üzere Kazan, Ekaterinburg, Nijniy Novgorod, Krasnodar, Rostov na Donu gibi önemli Rus şehirlerinin üniversitelerinde yüksek öğrenim gördükleri büyük bir kısmının Suriye'ye dönüp bakanlıklar, askeriye, üniversiteler, istihbarat teşkilatları, polis teşkilatı, hastaneler gibi önemli kurumlarda görev aldıkları da akıldan çıkarılmamalıdır. Suriye'de yaşanan iç savaş sırasında Kafkas Üniversitelerinden Kabardino Balkarya ve Adige Üniversitelerinde Suriyeli Çerkezlere yönelik Rusya Federal Eğitim bütçesinden burslu öğrenim imkanları da sağlanmıştır.²⁴

Moskova'nın stratejik, ekonomik, diplomatik ve sosyo-kültürel açıdan derin ilişkileri olduğu Esad yönetiminin arkasında Çin, İran, Hindistan vs. gibi ülkelerle durmasının altında yatan nedenler çok boyutlu değerlendirilmelidir. Rusya son zamanlarda Ortadoğu ve Akdeniz'de aktif politikalar uygulamaktadır. En son örnekte olduğu gibi Suriye'de arabuluculuk rolü dahi üstlenmeye başladı. Ancak Libya'da

askeri operasyonun önüne geçemeyen Moskova, bu sefer Suriye’de savaşa dur diyebilecek kadar da kararlı bir siyaset ortaya koydu. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Suriye Karşısı kararı Çin ile birlikte önleyecek kadar da inatçı bir tavır sergilemektedir. Bundan dolayı ABD başta olmak üzere birçok batı ülkesinden tepki almasına neden olmaktadır. Bu durum Moskova’nın tavrında değişikliklere neden olmamakla birlikte, dökülen kanın durdurulması konusunda bir taraftan kendince fikirlerinden vazgeçmezken, diğer taraftan ise Esed yönetiminde kararlı bir şekilde ‘dur’ diyememektedir. Hatta Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Esed yönetiminin yaptıklarına arka çıkarcasına *“Hiçbir devlet kendisine karşı düzenlenen ayaklanma karşısında susmaz. Biz Esad’ın vaat ettiği reformların gerçekleştirilmesi gerektiğini savunuyoruz.”*²⁵ Muhalefetin de Esad’ın diyalog çağrısına cevap vermesi gereklidir.” diyor. Hatta, Kremlin muhaliflerle bile diyalog kurma yoluna gidip, onları Moskova’ya davet edip, uygun bir çözüm yolu bulmaya çalışıyor. Bundan da çözüm alınamayınca Cenevre buluşmalarıyla Şam yönetimine zaman kazandırıp, kullanılan kimyasal silahların tarafını belirlemede %100 delil isteyerek Suriye’ye ABD tarafından yapılması beklenen saldırının önüne geçiyor.

O halde, Rusya’yı Suriye’yi bu kadar koruyucu önlemler almaya, Akdeniz’de ısınan suları soğutmaya ya da daha büyük felaketlerin yaşanmasına zemin hazırlamaya iten, faktörler nelerdir?

Akdenizin güvenliği ve ticaretinde stratejik konumuyla ön plana çıkan Suriye ve onun Moskova yanlısı politikalar güden Esed yönetimi, Kremlin için ayrılmaz bir bütün olarak görülmektedir. Suriye’de iktidarın Moskova yanlısı olmaktan çıkması demek, Rusya’nın Ortadoğu politikasından ayrılması anlamına geldiği gibi şayet Güney Kıbrıs’ta da Tartus’a benzer bir üs bulamaması durumunda da Akdeniz’den de çekiliş anlamına gelir. Bunun gayet farkında olan ve bu yönde siyasi ve askeri bir politikayı BM kurallarına uygun bir hukukla kararlılıkla ancak yeri geldiği zaman sert yeri geldiği zaman da gerilen ortamı yumuşatıcı ve Esed yönetimine zaman kazandırıcı kritik hamleler yaptığı artık gün yüzüne çıkmıştır.

Rus Dışişleri Bakanlığı son üç yıldır mesaisini Arap Baharı özellikle de Suriye konusu üzerine yoğunlaştırmasındaki başka nedenlere baktığımızda; Suriye’de Irak benzeri ortaya çıkabilecek bir el Kaide ya da radikal vahhabi yapılanmasının Rusya’nın sahip olduğu 20 milyon Müslüman vatandaşlarından özellikle Kuzey Kafkasya gibi yumuşak karın bölgelerinde Moskova’yı rahatsız edecek fikir ve eylem olarak yansıma korkusu da bulunmaktadır. Ayrıca, Esed yönetimin borcu olan 30 milyar doları onunla birlikte bir çırpıda kaybetmek istememektedir. Yine Rusya 19. Asırdan bu yana ortaya koymaya çalıştığı prestijini, Batı ile olan belli alanlardaki reka-

betini ve özellikle NATO karşısındaki gücünü Suriye konusu ile zedelemekten kaçınmaktadır.

Rusya, gelişmiş doğal kaynaklarının sunduğu enerjisi, gelişmiş silahlara ve savaşan ordu-millet karakteri ile tabiri caizse ABD’nin belli bölgelerde tekerine çomak sokabilecek güce erişmiştir. Bunu yaparken de askeri ve diplomasi gücünü paralel hareket ettirmek yolunu seçmektedir. Esed yönetiminin kimyasal silah kullandığı konusunda hukuki çerçeveler doğrultusunda %100 kanıt isteyen Kremlin, bölgeye yönelik artan ABD baskısı ile durumu dengelemek ve Esed yönetimine hem zaman kazandırıp, hem de dik durun arkanızdayız imajını vermek için 5 Eylül’de Rus donanmasına bağlı Priazove CCB 201 istihbarat gemisi ile destroyerler Minsk ve Novocherkask, 13 Eylül 2013 sabahı İstanbul Boğazından Marmara’ya Rus donanmasına bağlı 810 Borda Numaralı gelişmiş füze sistemlerine sahip güdümlü füze destroyeri ‘Smetlivy’i göndermiştir. Bu arada Rusya Deniz Kuvvetleri Komutanı Viktor Çirkov, Akdeniz’e ikisi Karadeniz Donanması, biri Baltık Donanmasından 3 savaş gemisi ulaşmak üzere olduğunu, bölgede bulunan Rus savaş gemilerinin sayısının 10’a çıkacağı bilgisini aktarmıştır. Çirkov, ‘Rusya’nın amacı sınırlarında ulusal güvenliği açısından en ufak bir tehdidi önlemek. Tansiyonun yüksek olduğu bölgelerde ya da başka yerlerde bulunan tüm deniz gücünün görevidir’ şeklinde demeç vermiştir.²⁶ Bütün bunların yanında, Rusya’nın Pasifik filosunun bayrak gemisi olan füze kruvazörü ‘Varyag’ Ekim ayında Akdeniz Bölgesine gelerek Rusya Donanmasının operasyonel gemi birliğinin başına geçmiştir. Üstelik Rusya’da ‘Keskin Zekalı’ isimli Karadeniz Filosu ait fırkateyni ‘Sevastopol’dan yola çıkarak Akdeniz’e varmıştır. Bu gemi Novorossisk’ten yola çıkan ‘Nikolay Filçenkov’²⁷ isimli gemiyle birlikte Akdeniz’de nöbet tutan gemiler grubuna dahil edilmişlerdir. Bu da göstermektedir ki, Rusya Akdeniz’de yer alan füze fırlatma özelliği olan kruvazörlerini, çıkarma gemilerini, fırkateyn ve denizaltısavar gemilerini arttırma yoluna gitmektedir. Rusya’nın bu hamleleri Akdeniz’de kalıcı bir Rus donanma gücü kurma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Akdeniz’de görev yapan Rus gemilerinin çoğu Karadeniz donanmasına bağlılar. Ancak Mayıs ayından bu yana emirlerini oluşturulan özel bir komutanlıktan almaktalar. Bütün bu gelişmelerin de etkisiyle Güney Kıbrıs’ta da Tartus’a ilaveten yeni bir üs arayışı içerisine de girmişlerdir. Hatta Haziran 2013’de Güney Kıbrıs, bazı limanlarının Rus gemileri tarafından kullanılmasına izin de vermişti.

Sonuç olarak, gerek Kremlin’in gerekse de RF Dışişleri Bakanlığı’nın bölgeye yönelik politik hamlelerine baktığımızda, Moskova’nın Ortadoğu ve Akdeniz çıkarlarını Suriye konusunda taviz vererek bir çırpıda kenara atması beklenmemektedir. Nabzın yükseldiği anlarda soğukkanlı ve süreci yavaşlatıcı yollara başvurması, Rusya’nın bölgeye yönelik ba-

tı politikalarının tarihini ve bölge insanlarının kimlik sorunlarını bildiğini ortaya koymaktadır.

Tarihten günümüze Rusya'nın sıcak denizler üzerindeki plan ve uygulamalarında en büyük engel ya da rakibin 18.19. y.y.larda İngiltere'nin, 20. y.y'da İngiltere ve ABD'nin, 21. y.y. başlarında ise ABD'nin politikaları olduğu sonucuna vardığımızda, Rusya'nın bölgede baş aktör olmadığı ancak baş aktörü etkileyecek ve engelleyebilecek güce ise günümüzde

ulaşabildiği şekilde de yorumda bulunulabilir. Sahip olduğu doğal kaynaklardan elde ettiği geliri Moskova'da toplamayı başaran V.V. Putin'in, ABD'nin Ortadoğu ve Akdeniz'de uygulamaya çalıştığı planlarında kendine yer bulmasının altında yatan bir başka neden de Rusya'nın caydırıcılığa sahip olduğu askeri ve ekonomik gücüdür. Bu caydırıcı askeri ve ekonomik güç ile Rusya açısından Ortadoğu ve Akdeniz al- gısında kilit taşı vazifesi gören Beşer Esed'in Rusya'nın çıkarları oranınca destekleneceği de aşıkardır.

DİPNOTLAR

- 1 M.M. Богословский, “Детство, Юность, Азовские походы”, *Пётр Великий: Материалы для биографии*, Изд. Наука, Т.1., Москва 2005, С. 11.
- 2 Kuzey Savaşları Hk. ayrıntılı bilgi için bkz. Robert I. Frost, *The Northern Wars 1558-1721*, Pearson Education Limited, Routledge 2000. Osmanlıya uzun süre sığındığı için yeniçeriler tarafından kendisine ‘Demirbaş’ lakabı takılmıştır.
- 3 Almanca bir kelime olup, ‘Petro’nun avlusı’ demektir.
- 4 Fransızca bir kelime olup ‘benim zevkim’ anlamını taşımaktadır.
- 5 Letonyalı çamaşırcının kızı olan Katerina'nın asıl adı Marta Samuilovna Skavronskaya'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.bibliotekar.ru/rusRomanov/6.htm>
- 6 Petro elbiseleri yamayarak giyecek kadar mütevazı olmasına rağmen kızı Elizabeth ise yaşamı boyunca 15.000den fazla elbisesiyle lüksü ve zerafeti doruk noktada yaşayacak kadar israfkârdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Казимир Валишевский, *Царство Женщин*, изд. ИКПА, Москва 1989.
- 7 Asıl adı Sophie Auguste Friederike von Anhalt-Zerbst Dornburg olup, Hristian Auguste Anhalt-Tserbstskiy'nin kızıdır. Ayrıntılı Bilgi için bkz. Ольга Елисеева, *Екатерина Великая*, Изд. Молодая Гвардия 2013, Москва 2013.
- 8 Asıl adı Sophia Marie Dorothea Augusta Luisa von Wüttemberg olup Prusya'lıdır.
- 9 II. Katerina, oğlu Pavel ve eşi Maria Fyodorovna'yı 426 günlük Avrupa gezisine çıkarmış, Pavel ve eşi özellikle Fransa Kralı XVI. Ludovik ile dostane görüşmeler ve hediyeleşmelerde bulunmuştu. Pavel'e hediye edilen Servantes'in Don Kişot eserinin anlatımlarının olduğu goblenler ayrı bir yer tutmaktadır. Onun hediyeleri, St. Petersburg'da Pavlovski Dvoret's'te (Pavel Sarayında bulunmaktadır). Ayrıntılı Bilgi için bkz. Николай Карлович Шильдер, *Император Павел I: Его Жизнь и царствование*, изд: Эскмо, Москва 2009.
- 10 Bu ordu içinde 20den fazla dil ve lehçeler kullanılıyordu. Ayrıntılı Bilgi için bkz. Adam Zamoyski, “1812 Napoleon's Fatal March on Moscow”, *Harper Press*, 2012.
- 11 İngiliz, Rus ve Fransız filolarına Amiral Edward Codrington kumanda etmiştir. Ayrıntılı Bilgi için bkz. *Memoir of The Life of Admiral Sir Edward Codrington*, Edited by Jane Bouchier, Cambridge University Press, 2012.
- 12 Bu savaşta Romanya ve Balkan Slavlarından Bulgar, Sırp ve Dağlık Karadağlılar Rusya yanında savaşa katılmışlardır.
- 13 Bu savaş sonrasında Balkanlarda 2 bağımsız iki de özerk devlet kurulmuştur.
- 14 Edward Hallett Carr, *Sovyet Rusya Tarihi, Bolşevik Devrimi*, Cilt 1-2-3, Çev. Orhan Suda, Metis Yay., İstanbul 2012.
- 15 *Очерки истории Министерства иностранных дел России*, Олма-Пресс, Москва 2002., С.150.
- 16 SSCB 22 Haziran 1941 yılında gece saat 04.00'da Alman uçaklarının Kiev'i bombalamasıyla resmen II. Dünya Harbine girmiştir. 1420 gün Almanlarla Moskova, Leningrad, Kiev, Kursk, Stalingrad, Murmansk, Smolensk, Sivastopol, Odesa, Kerç, Brest gibi farklı cephe-lerde savaşmış ve 26.600.000 insanını kaybetmiştir. Savaş 9 Mayıs 1945'de Sovyetlerin galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Dikkat edileceği üzere savaş devam ederken Sovyetlerin Akdeniz'de kıyıları olan Arap ülkeleriyle ilişki geliştirmesi SSCB'nin dış politikaya verdiği ciddiyete örnek teşkil edebilir.
- 17 <http://www.barichev.ru/arhiv/bv3.htm>
- 18 Ayrıntılı bilgi için bkz. *Советско-израильские отношения. 1941—1953. Сборник документов*, Под ред. Б. Колоколова, Э. Бенцуря и др., Изд-во «Международные отношения», Москва 2000.
- 19 Александр Дзасохов, “Духовные связи-мост, способный вынести любую политическую непогоду”, *Родина*, №10, Москва 2010. С.23.
- 20 Самаран Абдыразакович Мырзаibraимов, *Политика Сирии в отношении России на современном этапе*, Кан. Диссертация, место защиты: Кыргызско-Рос. Славян. Ун-т, Ош 2011. С.120.
- 21 http://www.sipri.org/databases/embargoes/eu_arms_embargoes/syria_LAS
- 22 <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/82941/>, Suriye'nin Rusya'dan aldığı silahlara S-300 PMU-1, S-300 PMU-2, SA-15, (BUK) SA-17, (Pantsir) SA-22,S-200 V7 (SA-5), S-125 (SA-3) örnek verilebilir.
- 23 <http://www.rg.ru/2005/01/26/asad-siria.html>
- 24 http://windowrussia.ruvr.ru/2013_09_26/Ves-cherkesskij-mir-blagodaren-Rossii-3732/
- 25 <http://t24.com.tr/haber/rusya-icin-suriyenin-onemi/151526>
- 26 <http://www.mk.ru/politics/world/interview/2013/09/13/915138-u-sirii-soberutsya-10-rossiyskihsorably.html>
- 27 <http://vz.ru/news/2013/9/25/651992.html>